

Sztanáné Babits Edit

**ÚJ INTÉZMÉNY, FRISS SZEMLÉLET
MÓDSZERTAN AZ ÁLLAMI TANÍTÓKÉPZÉS ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN
A BAJAI KÉPEZDÉBEN**

**Az állami tanítóképzés kezdetei Magyarországon, a bajai
tanítóképzés indulása**

Magyarországon az elemi iskola hálózata Eötvös József népoktatási törvényének életbe lépését követően alakult ki. Az 1868. évi törvény (XXXVIII. tc.) az egész magyar oktatás átalakítását eredményezte, az átalakulás kezdete a népiskolák és tanítóképzők megteremtése volt. Már 1869-ben megnyitották Budán, Losoncon, Curgón és Sárospatakon az első állami tanítóképzők, 1870-ben további nyolc, köztük a bajai intézmény.¹ Az 1868-as népiskolai törvény értelmében a tanítóképzők három évfolyamos szakiskolák voltak, testületük igazgatóból, legalább két rendes tanárból, egy segédtanárból, és a gyakorlóiskola tanítójából állt.

Baján 1870. október 17-én kezdte meg működését a tanítóképző Czirfusz Ferenc igazgatásával. A gyakorló iskola 1871 január 2-án indult, az első gyakorló iskolai tanító Bocskay Kristóf volt. Kezdetben a tanításnak a csendőrlaktanya adott otthont (jelenleg a távolsági buszmegálló épülete áll a helyén), majd 1873-ra elkészült az új épület (az épületnek a mai főkaputól nyugati irányba húzódó szárnya), s azóta jelenlegi helyén és épületében készülnek a prepák hivatásukra.² 1892-ben épült fel a tornacsarnok, 1893-94-ben elkészült a keleti szárny is, majd 1904-re az internátus. Ekkor már száz fölött volt a tanulók száma. A tanítás magas színvonalon folyt, igényesség jellemezte a munkát. Ezt az igényességet bizonyítják az évkönyvekben olvasható jegyzékek, melyek a szertárak és a könyvtár tárgyi eszközeinek gyarapodását sorolják fel.

A tanulók szigorú időbeosztás szerint töltötték a napjaikat, tanultak, sportoltak, önképzőköri munkában vettek részt. Ugyancsak az évkönyvekben olvashatunk a különböző tanulmányi kirándulásokról, pl. 1885-ben május 31-én meghallgatták az Akadémián Trefort Ágoston miniszter által elmondott Lónyai Emlékbeszédet.

¹ SZTANÁNÉ BABICS Edit–ZORN Antal: *150 éves a tanítóképzés Baján*. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja, 2020. (Továbbiakban: SZTANÁNÉ BABICS–ZORN, 2020.)

² SZTANÁNÉ BABICS–ZORN, 2020.

A Tanítóképző épülete

Az intézmény első igazgatói Czirfusz Ferenc (1870–1876), Samu József (1876–1878), Dr. Bartsch Samu (1878–1895), Scherer Sándor (1895–1913) és Bellosics Bálint voltak (1913–1916).

Korabeli tanterem

A pedagógia tudományának kezdetei Magyarországon

A pedagógia története évezredek múlta tekint vissza, nevelés ősidőktől létezik. Az idősebb generáció vágya, hogy tapasztalatait, tudását átadja a következő generációknak, természetes törekvés. A gyakorlat az ismeretek tudományos igényű feldolgozására és a fiatalok nevelésére már az ókorban is jelen volt (Platon, Arisztotelesz, Quintilianus).

A felvilágosodás időszakától egyre fontosabbá vált a műveltség, a tanultság, így egyre nagyobb figyelem irányult a gyermekek nevelésére, oktatására. A magyar

iskolaügy és pedagógia alakulására, fejlődésére a német és osztrák oktatási modernizációs törekvések gyakoroltak hatást az 1770-es évektől.

Magyarországon az iskolaügy Mária Terézia rendeletéig egyházi feladat volt. A felekezetek saját iskolahálózatot alakítottak ki, az alsóbb évfolyamokon lelkészek foglalkoztak a gyermekekkel.

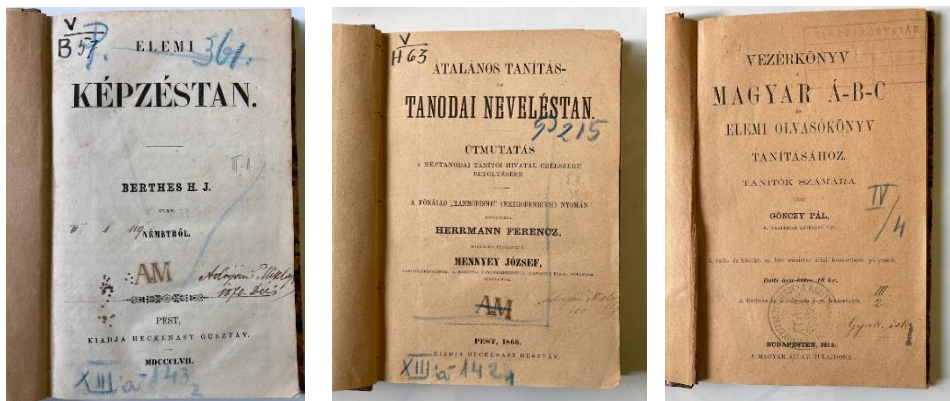
Mária Terézia hasznos állampolgárokká kívánta nevelni alattvalóit, ezért törekedett a tanügyet egyházi irányításból államiba helyezni, megindult a norma-iskolák³ szervezése Ignaz Felbiger tervei alapján. Ugyancsak Felbiger tervei alapján készültek a különböző iskolatípusok tanterveinek, tankönyveinek, módszereinek meghatározása.⁴

A magyar oktatás reformterveinek kidolgozására Ürményi József és munkatársai kaptak megbízást az uralkodótól 1774-ben, munkájuk nyomán 1777-re megszületett az első Ratio Educationis, melyben ott a törekvés a népoktatás fejlesztésére.

A 19. századi nevelési eszmény, a fegyelmezett, erkölcsös állampolgár nevelése Johann Friedrich Herbart nézetei alapján alakult ki. Hazánkban a 19. század közepén három neveléstani munka is ismert volt, szerzői Beély Fidél, Grynaeus Alajos és Peregriny Elek voltak. Az első tanítóképzős tankönyvek Bárány Ignác *Tanítók könyve* és Mayer István *Népneveléstan* című könyve volt.

A 19. század közepétől számos pedagógiai munka és szakmai cikk jelent meg. A tanítóképzők komoly szerepet játszottak az új pedagógiai törekvések, pl. a gyermektanulmányozás elfogadtatásában és elterjesztésében.

A 18. század végén a pedagógiai irodalomban először német szakmunkák fordításai, majd fordítások kiegészítésekkel, ezt követően önálló hazai pedagógiai munkák jelentek meg. Számos tantárgyhoz készültek főleg vezérkönyvek, köztük a legismertebbek Gönczy Pál és Drozdy Gyula munkái voltak.⁵

Berthes könyvének fordítása, Mennyei Neveléstana és Gönczy Pál A-B-C-je⁶

³ Normaiskola: népiskola 1770-es évektől az 1800-as évek elejéig, amelyben Felbiger által kidolgozott módszer alapján dolgoztak.

⁴ SZTANÁNÉ BABICS Edit: *Pedagógiáról, tanításmódszertanról vezérkönyvek alapján*. Bajai Honpolgár, 2022/4. 11–13. (Továbbiakban: SZTANÁNÉ BABICS, 2022.)

⁵ A témáról részletesebben ld. SZTANÁNÉ BABICS, 2022.

⁶ A könyvek az EJF iskolatörténeti múzeumának tulajdonát képezik.

Nagy tanáregyéniségek, pedagógiai elvek, módszerek a képzés kezdetei évtizedeiben

A bajai tanítóképzőnek mindig jó híre volt szakmai berkekben. A több, mint 150 éves múltja során voltak nagyszerű időszakai, amikor békében a tanításra összpontosítva fénykort ért meg, nagy lendülettel folyt a munka, jó eredmények születtek a vizsgákon, gyarapodtak a szertárak, könyvtár, torna- és zene terem. A könyvtárban a klasszikusok mellett – Kölcsey, Vörösmarty, Comenius, Pestalozzi, Felméri, Eötvös – ott sorakoztak a különböző tudományterületek alapküvetvei, a kor szakmai, pedagógiai folyóiratai – Néptanítók Lapja, Magyar Tanügy, Magyar Tanítóképző, Magyar Nyelvőr, Természettudományi Közöny –, valamint idegen nyelvű, főleg német lapok is hozzáférhetőek voltak.

És voltak megpróbáltatások, világháborúk, megszállás, járvány, nehéz időszakok, melyek megnehezítették az Intézetben folyó munkát. Ilyen nehéz időszak⁷ volt az első világháború alatt a székelykeresztúri diákok és tanárok több hónapra történő befogadása, mivel ők a hadihelyzet miatt menekülni voltak kénytelenek.

Az évek során a bajai intézményben folyó minőségi munkát a benne tanító kiváló tanáregyéniségek garantálták, közülük Dr. Bartsch Samu, Scherer Sándor, Bellosics Bálint és id. Éber Sándor pedagógiai nézeteiről az évkönyvekben megjelenő tanulmányaik alapján alkothatunk véleményt.

Dr. Bartsch Samu (1845–1895)

Dr. Bartsch Samu

Dr. Bartsch Samu Iglón született, elemi iskolai és a négy alsó gimnáziumi osztályban a tanulmányait is itt folytatta. Gimnáziumi éveiben tanárai közül Tavasi Lajos – 1848-ban Bem századosa – és Pákh Károly voltak rá nagy hatással. A felső négy gimnáziumi osztályt Eperjesen végezte, 1863-ban érettségizett. Eperjesen

⁷ SZTANÁNÉ BABICS Edit: *Székelykeresztúri diákok Baján 1916-ban. Danubius Noster*, 2013/3-4, Tél, 157–168.

Hazslinszky Frigyes tanári útmutatásai alapján ismerkedett a természettel. Eperjesen teológiát is végzett, és szabadidejében természettudományi tanulmányokat folytatott. 1868-tól a berlini Frigyes Vilmos Egyetemen folytatott matematikai és természettudományi tanulmányokat. Tanulmányozta a vízben élő, ún. görcsövi állatkákat, doktori értekezésének témája is a kerekesférgék voltak, ezt a témát később is folytatta a Természettudományi Társulat 1873-as megbízása alapján.

1871-től a Bajai Állami Tanítóképző Intézet rendes tanára, 1878 és 1895 között igazgatója volt. Tudományos tevékenységét – pedagógiai munkássága mellett – folyamatosan végezte, doktori dolgozatát néhány év múlva követte *A sodróállatkák és Magyarországon megfigyelt fajaik* című munkája a Természettudományi Társulat kiadásában, kutató munkájának ez az anyag jelenti a csúcst, egyéni megfigyelései alapján sok addig ismeretlen fajt írt le.

Nagy tudású, pedagógiában is tájékozott tanár volt, módszertani és nevelési kérdésekkel is foglalkozott. Tág spektrumú pedagógiai érdeklődését számos cikke bizonyítja: A Magyar Tanügyben pl. írt *A tanítóképesítő vizsgálatokról, A tanítóképezdék és a bentlakás* témáról, A Magyar Tanítóképzőben pl. *Erkölcsei érzelmek, lelkiismeret, Reális nevelés, Tanító az iskolában, A látásról* című írásai, A Néptanítók Lapjában *Az állattan tanítása a tanítóképezdékben, A növénysejt ismertetése, A természetrajzi oktatás anyaga és módszere a népiskolában, Az időjóslat, A gesztenye fák, A homokkötésről és a homokon tenyésző növényekről, A szépírás tanításának alapos módszere, Szorzószámok a métermértékekhez* címmel jelentek meg írásai. A Természettudományi Füzetek többek között a *Korcsosórú seregély és az Egy évben háromszor virágzó és termő almafa* című munkáit közölte.

Bellosics Bálint – veje és munkatársa, később maga is az intézmény tudós igazgatója – szerint „Tiszta logikája s nagy terjedelmű rendezett ismeretköre tanításának sikerét mindig biztosította, társadalmi és egyesületi téren pedig tiszteletet szerzett számára.”⁸

Tantárgyainak tanításával kapcsolatos módszertani gondolatait tartalmazó tanulmányok az intézmény évkönyveiben jelentek meg, 1872-ben *A természetrajzban van-e képző elem, és ha igen, hogyan lehet és kell azt az oktatásnál érvényre emelni?* és 1873-ban *A természet tudományának tanítása a tanítóképezdében*, 1874-ben *A métermérték gyakorlati ismertetése* címmel.

A természettudományok tanításának jelentőségét és szükségességét hangsúlyozta, ebben látta a korszerű műveltség általánossá tételének egyik eszközét: a tanító „oda működjék, miszerint népünk minden rétegeiben az önálló gondolkodás nélkülözhetetlen és alapos ismeretek alapján terjedjen, hogy a nép művelődjék, mert akkor, s csakis akkor szünni fog a babona, álhit s minden egyéb félszegség hatalma, mint elmúlik az éj homálya, midőn a nap felkél; s csak ha minden tanító ily szellemben működendik, gyarapodhatik s indulhat virágzásnak az ország közművelődése.”⁹

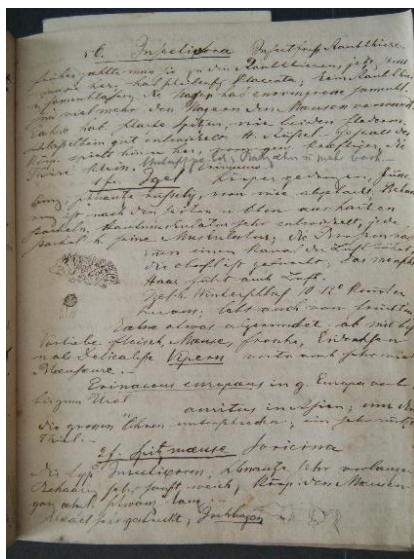
⁸ BELLOSICS Bálint: Dr. Bartsch Samu. In: SCHERER Sándor (szerk.): *A Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképző-Intézet XXII. Értésítője az 1894-95. iskolai évről*. Kollár Antal és Fia, Baja, 1896. 9.

⁹ Dr. BARTSCH Samu: *A természet tudományának tanítása a tanítóképezdében*. In: SZTANÁNÉ BABCICS Edit (szerk.): *A Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképző-Intézet Értésítőiből. Tanulmányok a múltból*. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja, 2011. 16. (Továbbiakban: Bartsch, 1872.)

A tanítóképezde hivatását a tanulóik nevelésében látta, ezt tartotta a képezdek fő céljának, ez a nevelés valósul meg a tantárgyakon keresztül, és ezért tartotta fontosnak a kérdést, hogy hogyan kell eredményesen tanítani a fiatalokat.

A korabeli képezdei tantervek a különböző tantárgyakhoz módszertanokat rendeltek, ami Bartsch véleménye szerint felesleges, ha a szaktárgyat tanító jó tanár és ha a gyakorló iskolai tanár jól dolgoztatja a tanulókat a mintatanításokon. Megfogalmazott néhány fő elvet, ami mentén a természettudományok tanításának történnie kell, így a szemléltető tanítást, a témára fordítandó elegendő időt, a szertárak, eszközök használatát, a tanulók önálló tanulmányozó munkáját, a jó taneszközök szükségességét, az érdekes, új témák gyakorlati szempontú tanítását, hiszen „az újság ingerével lehet a tudvágyat felkelteni, éber figyelmet és szorgalmat a növendékekben ébreszteni és ápolni.”¹⁰ És a tanárnak minden órára, minden alkalomra készülni kell, az elérhető bemutatandó tárgyakat minden tanulónak a kezébe kell adnia, vagyis a természetrajz tanára járja a természetet és gyűjtse maga is a szemléltető anyagait! Ő maga is így járt el, folyamatosan gyarapította szertári készletét.

1872-ben Dr. Bartsch Samu a szertár növénygyűjteményét 400 darabbal gazdagította, Albrecht József úr „jótéteménye” pedig 400 db. szőlővessző küldemény volt.

Egy lap Bartsch Samu füzetéből¹¹

Dr. Bartsch Samu véleménye szerint jó tanítók jó képző intézményből kerülhetnek ki, „A tanítók gyakorlati működésének eredménye nagy részben azon intézetre

¹⁰ BARTSCH, 1872. 19.

¹¹ A füzet az Éber Emlékház tulajdona. Néhány képet Éber Orsika bocsátott rendelkezésemre a tanító- és óvóképzés felsőfokúvá válásának 50 éves évfordulója alkalmából 2009-ben.

vezethető vissza, melynek köszönik ismeretekben való kiképzetésüket és az erkölcsökben és jellemekben való neveltetésüket: azért a tanítóképző intézet szerény működését minden értelmes és a tanügyért s vele együtt nemzetünk boldogságáért és jövőjeért lelkesülő hazafi figyelemmel kíséri.”¹²

Természettanrajz szertár

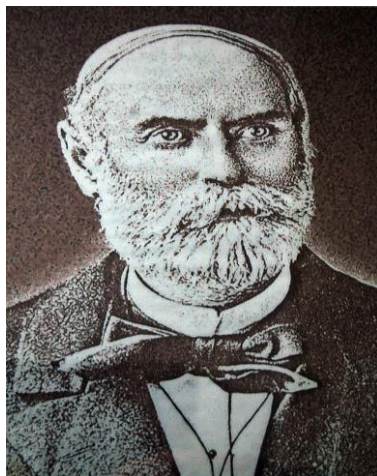
Nézetei és a saját követelményeinek magasán megfelelő gyakorlati tevékenysége az oka annak, hogy a bajai képző történeke egyik legnagyobb tanáregyéniségét tiszteli Dr. Bartsch Samuban.

Scherer Sándor (1858–1928)

Scherer Sándor 1858-ban Újaradon született, édesapját – aki tanító volt, – korán elveszítette. Elemi és középiskolai tanulmányait Aradon és Temesváron végezte, tanítói és tanári végzettséget a budapesti állami elemi és polgári iskolai tanítóképzőben szerzett. A bajai tanítóképző tanára 1878-ban lett, a miniszter Gyertyánffy Istvánnak, a Pedagogikum akkori igazgatójának javaslatára nevezte ki, szaktárgyai a mennyiségtan és a természettanrajz voltak.

1913-ig tanított Baján, 1895 és 1913 között az intézet igazgatója volt, ezt az időszakot tekinthetjük a tanítóképző első virágkorának. Az iskola országosan jó hírnevet szerzett, ennek tudható be, hogy rövid időn belül az ország egyik legismertebb és legnagyobb tanítóképzője lett, az 1890-es évek elején (1893/94-es tanévben) a tanulók létszáma 86 fő, tíz esztendővel később már 235 fő volt.

¹² BARTSCH, 1872. 11.

Scherer Sándor

Igazgatói kinevezésével egy időben átvette a pedagógiai tárgyak oktatását is. A nevelés feladatát a következőképpen fogalmazta meg: „A nevelésnek feladata testi és lelki képességeiben tökéletesíteni az embert, ama szerves létezőt, kinek esze, értelme, szabad akarata és beszélő képessége van, ki istennek képmása, a teremtés koronája, a földnek ura.”¹³

Ismerte korának pedagógiai törekvéseit, európai (ausztriai, németországi, olaszországi) utazásai során tanulmányozta azokat, s kialakította saját, a tantárgyak tartalmi korszerűsítésén, fejlesztésén alapuló eljárásait, jó pedagógiai módszerekkel, a tanulók teljes fejlesztésével érte el eredményeit. Fejlesztette a gyakorló iskolát, kialakította az intézmény belső rendjét, javaslatára indította el a Vallás- és Közoktatási Minisztérium 1900 nyarán az első nyári tanfolyamot. Irányításával indult meg az internátus működése, ahol először 70, majd a terveit alapján megépült új épületrészben 120 fő elhelyezésére volt lehetőség. Az internátus gondolatának nem volt híve Scherer Sándor, azonban nem is ellenezte azt, úgy gondolta, hogy ahol szükséges, meg kell azokat valósítani.

Sokrétű és számos nevelői-oktatói, igazgatói tevékenysége mellett több cikket is megjelentetett a Néptanítók Lapjában (pl. 1885-ben *A tanítás sajátosságai a tanítóképezdékekben*, 1887-ben *A titkos gyógyszerekről*, 1892-ben *A délmagyarországi tanítóképzés ügyében*) és az intézeti értesítőkből (pl. 1897-ben *Anthropológiai oktatásunk célja és anyaga*, 1881-ben *Az eperfa és selyemhernyó tenyésztéséről*, 1889-ben *Az állami tanítóképző intézetek tantervéről*, 1896-ban *A nemzeti géniusz* címmel).

Az *Anthropológiai oktatásunk célja és anyaga* című tanulmányában fejtegette ki legrészletesebben a tanítói hivatásra történő felkészítéssel kapcsolatos elveit. Kiinduló pontja a tanulók által majdan végzendő tanítói munka összetettsége,

¹³ SCHERER Sándor: *Anthropológiai oktatásunk célja és anyaga*. In: SZTANÁNÉ BABICS Edit (szerk.): *A BAJAI Magyar Királyi Állami Tanítóképző-Intézet Értesítőiből. Tanulmányok a múltból*. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja, 2011. 37. (Továbbiakban: SCHERER, 1897.)

a képezdei nevelés – korábban idézett – feladatából azt a következtetést vonta le, hogy a képezdek legfontosabb tárgya a pedagógia, benne az antropológia, a higiénia, a lélektani ismeretek, a logika elemi ismeretei, a módszertan, a gyakorló iskolai látogatások.

Első évfolyamon első és legfontosabb tárgy az antropológia, mivel „az ember kettős lény, mely külső, érzékelhető, térbeli és időbeli, összetett jelenségekből, azaz testből és belső, pusztán időbeli, szellemi részből, lélekből áll, melyek egymásnak kölcsönös létfeltételei, de a melyek közül a test székhelye és színtere minden lelki életnek.”¹⁴

„Mentől alaposabban ismeri a tanító az emberi test alkotását, szervezetének működését, a test betegségeit, táplálását, annál cél tudatosabb és eredményesebb leendő nevelői ténykedése.”¹⁵

Az alapos tanítás, tanulás akkor valósulhat meg, ha a tanár az általa közvetített ismereteket (pl. test, szervek, stb.) minél részletesebben és alaposabban, elemekre bontva és mindig szemléltetve, a tanulókat bevonva, tevékenykedtetve, az ismeretet a gyakorlati hasznával összekötve tárgyalja: „...tanítványainknak előzőleg szerzett és az ember életére és testére vonatkozó érdekkeltő kérdések útján reprodukálható ismereteikből indulunk ki; saját testi és lelki életének, gondos megfigyelésére, megbecsülésére, az élet jelenségek okozati összefüggésére, testi szervezetünk háztartása törvényszerűségének felkutatására szoktatjuk növendékeinket, mely eljárással saját énjüket tesszük megfigyelésük és elmélkedésük középpontjává.”¹⁶

A tanítás során szemléltre, szemléltetésre, a tanulók mindennapi és célzott megfigyelésére van szükség, csak ezekre támaszkodva látja Scherer elérhetőnek a tanítás eredményességét. A tanulók meglévő ismereteire támaszkodva, gondolkodva, elemezve, az új ismereteket megértve elsajátítani az út, mely elvezet a gyakorlatban alkalmazható tudáshoz. És hogy miért is van erre szükség? Azért, hogy „a tanító eme tudása alapján, ép erős, egészséges polgárokat nevelhessen hazájának, illetve azok nevelését megindítva ésszerű tanácsával a nép jólétét előmozdítsa és így értelmileg és erkölcsileg művelt nemzetének boldogságát biztosítsa.”¹⁷

A millenium kapcsán Scherer Sándor a magyar géniuszról írott tanulmányában így fogalmaz: „a testi és szellemi épségre elkerülhetetlenül szüksége van úgy az egyénnek, mint az egész nemzetnek, ha a létérti küzdelemben helyét megállni akarja és hogy az egészség ápolása és az emberi erő ép fenntartása alapfeltétele úgy az egyén, valamint az emberi társaság intellektuális és erkölcsi fejlődésének.”¹⁸

¹⁴ SCHERER, 1897. 37.

¹⁵ Ua. 38.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Ua. 39.

¹⁸ Uo.

Bellosics Bálint (1867–1916)

Bellosics Bálint

Bellosics Bálint Rédicson született, itt végezte elemi és középiskolai tanulmányait is. A budai tanítóképzőben Király Pál és dr. Hermann Antal, tanárai tanácsára kezdett néprajzzal foglalkozni.

Első gyűjtéseit a nyári szünetekben édesapja nyakasháza-pusztai tanyáján végezte, szlovén (vend) szokásokat, énekeket gyűjtött. A tanítóképző utolsó évfolyamát betegség miatt Csurgón végezte, itt szerzett tanítói oklevelet, majd Budapesten magyar nyelv és történelem szakos végzettséget. Bár Csáktornyára szeretett volna kerülni, Bajára kapott segédtanári kinevezést, s itt dolgozott haláláig, 1913 és 1916 között az intézmény igazgatójaként. Munkássága szerteágazó, tanár és etnográfus. A tanári feladatok között nehezen találni olyat, melyet Ő rövidebb-hosszabb ideig ne teljesített volna, s minden feladatát lelkiismeretesen, legjobb tudása szerint. Volt önképzőköri elnök, tanári könyvtáros, rendezte, gyarapította az intézet múzeumát, németből fordított és rendezett színi előadásokat, szervezett és vezetett tanulmányi kirándulásokat, és Ő volt az internátus első vezetője.

Sokat írt, publikált néprajzi munkákat, írásait saját rajzaival illusztrálta, igen szépen rajzolt. Fő műve az intézeti évkönyvben megjelent *A gyermek a magyar néphagyományokban* című munkája. Száznál több írása jelent meg az Ethnográfiában, az Urániában és Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat értesítőiben.

Földrajzi és néprajzi tankönyveket, olvasókönyveket is írt, 1914-ben kiadásra kész volt két munkája, a két kötetes tanítóképezdei földrajzkönyv, amely 1918-ban megsemmisült, és egy néprajzi olvasókönyv, melynek kiadása szintén elmaradt a hadi állapotok miatt, ezt a Nemzeti Múzeum őrzi. 1905-ben jelent meg a Független Magyarország tanügyi mellékletében *Az egyke rendszer* című szociográfiai munkája, 1899-ben az intézet évkönyvében *A tanító és a néprajz* című tanulmánya.

Nevéhez kapcsolódik a magyar népfőiskolai mozgalom megindítása is, mivel a Bajai Széchenyi Szövetség elnökeként kigazdakurzust, gazdagimnáziumot szervezett 1914 februártól áprilisig 12 vasárnapon Bajaszentistvánon (az

eseményről az intézeti évkönyvek tartalmaznak további adatokat, tudjuk, hogy az intézeti oktatók mely témákkal szerepeltek a foglalkozásokon), s ezt tekintjük a hazai népfőiskolai mozgalom első rendezvénysorozatának.

A néprajzot a tanítók számára szükséges ismeretnek tartotta, szerette volna a tantervi elvárások között is látni, hiszen „A nemzeti szellem érvényesülésének útját jelöljük meg akkor, midőn a nemzeti nevelést, a fegyelmezés és oktatás oly folyamatát említjük, mely az ifjúságot a nemzeti érzés-, gondolkodás- és cselekvés-módjában (ethos) vezeti be, a nemzeti ethos-t az egyének ethos-ává változtatja át, úgy azonban, hogy azért a művelt világ szellemi közösségéből ki ne szakítsa neveltjeit.”¹⁹

A néprajz, a nép szokásainak, erkölcsének, életének, meséinek és dalainak, zenéjének ismerete nélkülözhetetlen a tanító számára, aki munkáját eredményesen csak akkor tudja végezni, ha ismeri és szereti azt, ismeri és szereti azokat, akikkel foglalkozik, tudja honnan jönnek, hogyan élnek, miben hisznek, s ez az ismeret és elkötelezettség segíti munkájában.

„A néprajz, néptan – Katona Lajos dr. meghatározása szerint – a nép testi-lelki tulajdonát, a népszellem minden rendű nyilatkozatát és a népélet összes alaki és anyagi jelenségeinek rengeteg tárgyalmazát felölelő, szóval a népismeretet rendszeres egészbe foglaló s elvek és törvények megállapítására vezérlő tudomány.”²⁰

Ennek a tudománynak a tanításához javaslatot is készített, felépítette a tárgy rendszerét, helyenként indokolta létjogosultságát, s a következőképpen foglalta össze az ismeretek nélkülözhetetlenségét: „Az ethnológia munkásai, különösen gyűjtő munkásai sorába kell állniok a tanítóknak nevelésünk, még pedig nemzeti nevelésügyünk és hazai tudományosságunk érdekében. A nép életének ismerete nevelői és oktatói munkásságuk sikerét és értékét fogja biztosítani. ...A népélet alapos ismerete a tanítás minden terén is gyümölcsözőleg fog hatni.”²¹

Amikor népről ír, a magyar és más nemzetiségűeket egyaránt érti alatta, a hazánkban élő más nemzetiségűek ismeretét, nyelvük ismeretét is fontosnak tartotta. A gyakorlatban is példát mutatott, hiszen a német mellett beszélt a déli szláv nyelveket, a bunyevácot, sokácot, horvátot, vendet.

Az volt a vágya, hogy ha eljön az ideje és nyugdíjba vonulhat, minden idejét a néprajznak szenteli, de sajnos, ez nem válhatott valóra, egy téli falulátogatáson megbetegedett, megfázott, s tüdőbetegségben meghalt.

A diákok, akiket tanított és tisztelték tudásáért és emberségéért, emlékére hozták létre a Bellosics Bálint Alapítványt.

Emlékét, munkásságát mind a magyar, mind a nemzetközi néprajztudósok tisztelettel őrzik, Őt tekintik az első „igazi” magyar néprajzkutatónak. Szoros barátságot és szakmai kapcsolatot ápolt a zombori muzeológusokkal, gyűjtőútjaira tanulóit is többször magával vitte.

¹⁹ BELLOSICS Bálint: *A tanító és a néprajz*. In: SZTANÁNÉ BABICS Edit (szerk.): *A BAJAI Magyar Királyi Állami Tanítóképző-Intézet Értesítőiből. Tanulmányok a múltból*. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja, 2011. 41. (Továbbiakban: BELLOSICS, 1899.)

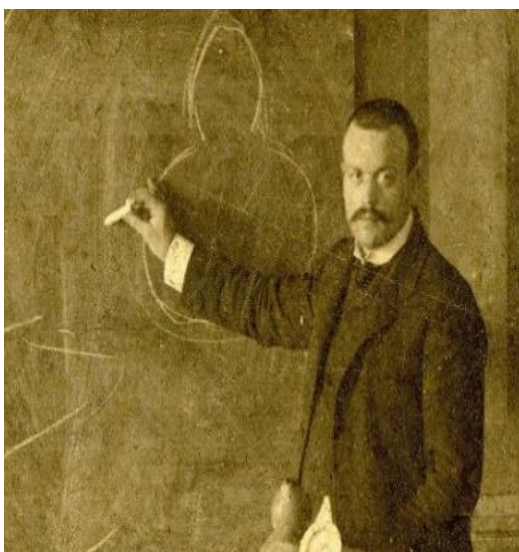
²⁰ BELLOSICS, 1899. 43.

²¹ Ua. 47.

id. Éber Sándor (1878–1947)

Idősebb Éber Sándor, festő, művésztanár, egy polgári család, festő dinasztia megteremtője, neve Bajától elválaszthatatlan, bár nem Baján, hanem Ráckeresztúron született.

A Budapesti Mintarajziskolában Székely Bertalan volt a tanára, pályája 1900-ban indult. Rendszeresen szerepelt országos csoportos kiállításokon, egyéni tárlata 1926-ban volt a Nemzeti Szalonban, 1925-ben és 1933-ban pedig Baján. 1902-ben került Bajára, haláláig itt élt és dolgozott. Bartsch Samu legkisebb leányával, Juliannával alapított családot, emlékeiket a Jókai utcai Éber Emlékház őrzi.

id. Éber Sándor

Id. Éber Sándor elsősorban freskófestőként ismert, tanítóképezdei rajztanárként a rajzterem (ma rektori iroda) falára készítette el a *Művészi nevelés* című freskóját, amelyet az évek során levakoltak, de fénykép őrzi az emlékét, melyen a művész a freskó mellett állva magyaráz a tanulóknak.

Legismertebb munkája a *Krisztus s az Emmanusba menő tanítványok* című, a bajai ciszterek társalgójába készített freskó. Szintén készített freskót a Bajai III. Béla Gimnázium dísztermébe, huszonkét templom (pl. a bajai belvárosi, Hajós, Katymár, Madaras templomai) és számos iskola (pl. Csávoly, Csátalja) falai őrzik alkotásait.

Pedagógiai, rajztanári eredményességét igazolja, hogy 1908-ban a londoni rajzoktatási kongresszuson tanítványai aranyérmet nyertek.

Id. Éber Sándor pedagógiai nézeteit az intézet 1905. évi évkönyvében megjelent *A modern rajzoktatás és a tanítóképzés* című tanulmányában fejtette ki. Szembeállította az akkoriban divatos ponthálózatos rajztanítást az élményen alapuló, alkotó, értelmi erőket is igénylő munkával, rajzolással.

Művészi nevelés²²

A céljait, a jövő feladatát fogalmazta meg: „...nem kell félni a természetnek sem a színes, sem a domború mintázásától. Rájöttünk, hogy a régi stílszerű ornamentika csak tanulság, nem pedig örökös tanulmány, mert a természet szépségeiben, állat- és növényvilágban találunk elegendő motívumot a fantázia és alkotási vágy foglalkoztatására. Elértük, hogy a művészetben nem szabad gátakat emelnünk; korán mindent ábrázolni és mindenütt érdeklődést kelteni, ez a jövő feladata.”²³ Kárhoztatta a korábbi „pepecselős, gépies” másolást, mely inkább vezet tespedtségre, mint alkotásra, a „szem útján a lélek tehetségeinek gyarapítására”²⁴ kell törekedni, hiszen „Szín és forma az egész külvilágunk, a nagy természet éppúgy, mint az emberi alkotások”.²⁵

Ahhoz, hogy a rajztanítás eredményes legyen, Éber szerint a szín és forma megfigyelése mellett arra is gondolni kell, hogy amit tanítunk, az ismereteket a tanuló felé minél szemléletesebben, a számára feldolgozhatóan közvetítse a tanár, és nem csak rajzórán, de minden tárgyat rajzolva kell tanítani, hogy a tanuló „figyelmes látáshoz szokjék, szemlélődés által gazdagodjék a lélek kincstára.”²⁶

A tanítókat tervszerűsége és ügybuzgóságra intette, s a tanulmányban közölte a rajztanítás útját, lépései a megfigyeléstől az emlékezeti rajzig. „A tanítóképző-intézeti rajztanítás igazi feladatát abban látom, hogy érje el azt, hogy a

²² A fotó az Éber Emlékház tulajdona, Éber Orsika bocsátotta rendelkezésemre a tanító- és óvóképzés felsőfokúvá válásának 50 éves évfordulója alkalmából 2009-ben.

²³ Id. ÉBER Sándor: *A modern rajzoktatás és a tanítóképzés*. In: SZTANÁNÉ BABICS Edit (szerk.): *A BAJAI Magyar Királyi Állami Tanítóképző-Intézet Értesítőiből. Tanulmányok a múltból*. Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja, 2011. 113. (Továbbiakban: Id. Éber, 1905.)

²⁴ Id. ÉBER, 1905. 114.

²⁵ Ua. 117.

²⁶ Uo.

kikerülő fiatal tanítók a népiskola összes tárgyait kitűnő szemléltetéssel és állandóan illusztratív módon tanítsák, hogy a szépérzék fejlesztésének, a természet szeretetének buzgó apostolai legyenek s ily módon a rajzolás valóban segítségére legyen a nevelésoktatás ügyének.”²⁷ A tanítóképzési rajztanítást azért tartja nagyon fontosnak, mert el kell érni, „hogy legközelebb kikerülő ifjaink, tanítóink nemcsak jól rajzoljanak, de főleg ügyesen szemléltetnek s ami a legfontosabb, rajzolva tanítanak minden tárgyat.”²⁸

Ezt a célt elérhetőnek, teljesíthetőnek tartotta, ha maguk a képzési tanárok is belátják a rajzolás, szemléltetés tanítás szükségességét, és így járnak el, hiszen „mindenkit meg lehet tanítani rajzolni, akinek különben számolás, természettudományok vagy más tárgy elsajátításához elég természetes esze van.”²⁹

A művészt nagy tisztelet övezte városában, iskolájában sokrétű munkássága, kitartó pedagógiai tevékenysége okán.

Összegzés

Egy nagy múltú iskola kezdeti időszakának, kiemelkedő tanárainak tudományos, művészi és pedagógiai munkásságának tanulmányozása a tények felidézésén túl sok tanulsággal szolgálhat, a törekvéseik megismerésén túl megtapasztalhatja az olvasó, hogy az igényesség, a kitartás, a tudás hogyan emelheti egyre magasabbra egyik generációt a másik után.

Scherer Sándor a tanítóképzési tantervek kapcsán 1889-ben visszatekintett az elmúlt húsz évre, arra, hogy az Eötvös-féle törvény óta beváltották-e a képzők a hozzájuk fűzött reményeket. Nagyon szerényen így fogalmazott: „hogy hazánknak minden tanítója, kinek cél tudatos működése a két évtizednek keretében, ha csak részlegesen is, beleesik, nyugodt lelkiismerettel mondhatja: haladtunk!”³⁰

²⁷ Id. ÉBER, 1905. 118–119.

²⁸ Ua. 117.

²⁹ Ua. 115.

³⁰ SCHERER Sándor: *Az állami tanítóképző intézetek tantervéről*. In: Dr. BARTSCH Samu (szerk.): *A Bajai Magyar Királyi Tanítóképző-Intézet értesítője az 1888-89-es iskolai évről*. Kollár Antal és Fia, Baja, 1889. 3.

Irodalom

- Dr. BARTSCH Samu: *A természet tudományának tanítása a tanítóképzésben.* In: SZTANÁNÉ BABICS Edit (szerk.): *A Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképző-Intézet Értesítőiből. Tanulmányok a múltból.* Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja. 1872/2011.
- BELLOSICS Bálint: *Dr. Bartsch Samu.* In: SCHERER Sándor (szerk.): *A Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképző-Intézet XXII. Értesítője az 1894-95. iskolai évről.* Kollár Antal és Fia, Baja, 1896/2011.
- BELLOSICS Bálint: *A tanító és a népraiz.* In: SZTANÁNÉ BABICS Edit (szerk.): *A Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképző-Intézet Értesítőiből. Tanulmányok a múltból.* Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja. 1899/2011.
- ÉBER Sándor (1905/2011): *A modern rajzoktatás és a tanítóképzés.* In: SZTANÁNÉ BABICS Edit (szerk.): *A Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképző-Intézet Értesítőiből. Tanulmányok a múltból.* Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja, 1905/2011.
- SCHERER Sándor: *Az állami tanítóképző intézetek tantervéről.* In: Dr. BARTSCH Samu (szerk.): *A Bajai Magyar Királyi Tanítóképző-Intézet értesítője az 1888-89-es iskolai évről.* Kollár Antal és Fia, Baja, 1889/2011.
- SCHERER Sándor: *Anthropológiai oktatásunk célja és anyaga.* In: SZTANÁNÉ BABICS Edit (szerk.): *A Bajai Magyar Királyi Állami Tanítóképző-Intézet Értesítőiből. Tanulmányok a múltból.* Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja. 1897/2011.
- SZTANÁNÉ BABICS Edit: *Eötvös József Főiskola Pedagógiai Fakultás.* In: FUSZ György és a kötetben szereplő karok dékánjai és főigazgatói (szerk.) *A felsőfokú tanító- és óvóképzés első 50 éve.* Páskum Nyomda, Szekszárd. 2009.
- SZTANÁNÉ BABICS Edit: *Székelykeresztúri diákok Baján 1916-ban.* *Danubius Noster*, 2013/3-4, Tél, 157-168.
- SZTANÁNÉ BABICS Edit-ZORN Antal: *150 éves a tanítóképzés Baján.* Eötvös József Főiskolai Kiadó, Baja, 2020.
- SZTANÁNÉ BABICS Edit: *Pedagógiáról, tanításmódszertanról vezérkönyvek alapján,* Bajai Honpolgár, 2022/4. 11-13.

Dokumentumok

1868. évi XXXVIII. Törvénycikk a népiskolai közoktatás ügyében.
<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800038.TV&targetdate=&print-Title=1868.+%C3%A9vi+XXXVIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev>

Abstract

Baján az állami tanítóképzés 1870-ben kezdődött. Jelen tanulmány az intézmény első évtizedeiben folyó oktatást vizsgálja módszertani szempontból. Középpontban kiemelkedő pedagógus egyéniségek munkássága, szellemi hagyatéka áll. Az elemzés kiinduló pontja az Eötvös József nevéhez fűződő oktatási törvény, a tanítóképzők születésének körülményei, és a képzések tartalmai az intézmény történetének kezdeti évtizedeiben. Dr. Bartsch Samu, Scherer Sándor, Bellosics Bálint és id. Éber Sándor oktató tevékenységén keresztül vizsgáljuk a korabeli nevelési- oktatási gyakorlatot. Összegzésként megállapítható, hogy intézményünket méltán tekintették a hallgatókat a legalaposabban felkészítő képzők egyikének.

Kulcsszavak: tanítóképzés, hivatás, módszertan, szakmai felkészítés.

NEW INSTITUTION, FRESH APPROACH METHODOLOGY IN THE FIRST DECADES OF STATE TEACHER TRAINING IN BAJA

The beginning of primary school teacher training in Baja dates back to 1870. The essay analyzes from a methodological point of view the education within the institution during the first decades after it had been founded, by focusing on the work and spritual legacy of the outstanding educators of the time. The starting point of the analysis is József Eötvös's educational law, the circumstances within which the teacher training institutions were founded and the teaching content of the courses in the first decades of the institution. We examine the educational and teaching process of educators such as Dr. Samu Bartsch, Sándor Scherer, Bálint Bellosics and Senior Sándor Éber. On the whole we can conclude that the reputation of our institution as being one of the few which offered the best training, was well founded.

Keywords: primary school teacher training, vocation, methodology, professional training.